

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ความเบื้องต้น การสืบสวนและการสอบสวน แม้ในทางวิชาการตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะมีความหมายตามกฎหมาย วิธีการและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แต่ในทางปฏิบัติ งานสืบสวนและงานสอบสวนเป็นกระบวนการที่ต้องปฏิบัติควบคู่กัน และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน จนแยกออกจากกันมิได้

ในการศึกษาวิชาการสืบสวนและสอบสวนจะเน้นหนักเฉพาะปัญหาข้อกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสืบสวนและสอบสวน ได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และพนักงานสอบสวน เพื่อที่จะได้ทราบว่ากฎหมายได้กำหนดให้เจ้าพนักงานเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่กระทำอย่างไรได้บ้าง ตลอดจนวิธีปฏิบัติต่างๆของเจ้าพนักงานของรัฐที่จะใช้อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาที่กระทำการอันผิดกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด อีกส่วนหนึ่งก็จะได้ศึกษาถึงสิทธิหน้าที่ของบุคคลต่างๆที่ไม่ใช่เจ้าพนักงาน ซึ่งได้แก่ ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพยาน ฯลฯ เป็นต้น

รัฐกับหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย

หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของรัฐคือ หน้าที่การรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมาย ได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ (ป.วิ.อาญา มาตรา 2 (16)) นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 75 ยังบัญญัติไว้อีกว่า "รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล..."

ระบบการดำเนินคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเป็นระบบกล่าวหา ไม่ใช่ระบบไต่สวน ดังนั้นเจ้าพนักงานของรัฐ คือ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล จะมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้นั้น ก็ต้องปรากฏว่ามีคำกล่าวหาเสียก่อน คำกล่าวหาในชั้นของพนักงานสอบสวนต่อเมื่อไปจนถึงชั้นของพนักงานอัยการ ก็ได้แก่ คำร้องทุกข์ของผู้เสียหาย (ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 2(7)) หรือคำกล่าวโทษ (ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 2(8)) ตลอดทั้งคำฟ้องของพนักงานอัยการ ก็ถือว่าเป็นคำกล่าวหาเช่นกัน

อำนาจฟ้องคดีอาญา

ป.วิ.อาญา มาตรา 28 ในการดำเนินคดีอาญานั้น นอกจากพนักงานอัยการจะมีอำนาจในการฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว ผู้เสียหายเองก็มีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้เช่นกัน เพียงแต่กรณีของการฟ้องคดีอาญาต่อศาลโดยผู้เสียหาย ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ สิทธิของผู้เสียหายในการดำเนินคดีอาญา สามารถทำได้ 2 ทาง คือ ทางแรก โดยใช้กลไกอำนาจของรัฐ ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดี ผ่านชั้นคอนตางๆมาจนถึงพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาล ทางที่สอง โดยผู้เสียหายใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาเอง แต่ทั้งนี้ถ้าผู้เสียหายจะเลือกใช้สิทธิทั้งสองข้างต้นก็ทำได้ สรุปคือ ผู้เสียหายจะเลือกใช้สิทธิทางใดทางหนึ่งหรือใช้สิทธิทั้งสองทางควบคู่กันไปก็สามารถทำได้ ดังนั้นถ้าเกิดกรณีผู้เสียหายและพนักงานอัยการฟ้องคดีเรื่องเดียวกันโดยมีจำเลยเป็นคนเดียวกัน ศาลก็มีอำนาจสั่งให้รวมการพิจารณาเป็นคดีเดียวกันได้ ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 33

เค้าโครงการดำเนินคดีอาญา ตามด้วยทฤษฎีบท ป.วิ.อาญาอย่างย่อๆ ซึ่งถือ

1. เริ่มต้นด้วยการมีคำกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น คำกล่าวหาเช่นนี้ก็ให้แก่ คำร้องทุกข์โดยผู้เสียหาย ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 2(7) หรือคำกล่าวโทษตาม มาตรา 2(8) โดยอาจเป็นการกล่าวหาต่อพนักงานสอบสวน ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 123 และประกอบมาตรา 127 หรืออาจจะเป็นการกล่าวหาต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่รองหรือเหนือพนักงานสอบสวนและเป็นผู้ซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยตามกฎหมายก็ได้ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 124 และประกอบมาตรา 127 กรณีของคำกล่าวโทษ
2. พนักงานสอบสวน จะดำเนินการสอบสวน ตามคำกล่าวหา ซึ่งจะมีอำนาจสอบสวน ได้ทั้งกรณีความผิดต่อส่วนตัวและความผิดต่ออาญาแผ่นดิน
3. เมื่อพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในการสอบสวน เห็นว่าการสอบสวนเสร็จแล้ว ก็ต้องสรุปสำนวนพร้อมทำความเห็นทางคดี เช่น งดการสอบสวน , ควรให้งดการสอบสวน , สั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง แล้วส่งสำนวนต่อไปยังพนักงานอัยการ (ป.วิ.อาญา มาตรา 140 , 141 และ 142)
4. เมื่อสำนวนส่งถึงพนักงานอัยการ พนักงานอัยการก็จะมีความเห็นทางคดี เช่น สั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง ถ้าพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องก็ต้องส่งสำนวนเสนอผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี (ตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 145) และถ้าผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้ว่าราชการจังหวัดแล้วแต่กรณี มีความเห็นแย้งคำสั่งของพนักงานอัยการ ก็ให้ส่งสำนวนพร้อมความเห็นที่แย้งกัน ไปยังอัยการสูงสุดเพื่อชี้ขาดและกฎหมายกำหนดว่าให้แจ้งคำสั่งเด็ดขาด ไม่ฟ้องคดีนี้ให้ผู้ต้องหาและผู้ร้องทุกข์ทราบด้วย และถ้าผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือขังอยู่ให้จัดการปล่อยตัวไปหรือขอให้ศาลปล่อยแล้วแต่กรณี (มาตรา 146) และนอกจากนี้ มาตรา 147 ยังกำหนดไว้อีกว่า เมื่อมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้ว ห้ามมิให้มีการสอบสวนเกี่ยวกับบุคคลนั้นในเรื่องเดียวกันนั้นอีก เว้นแต่จะได้พยานหลักฐานใหม่อันสำคัญแก่คดี ซึ่งน่าจะทำให้ศาลลงโทษผู้ต้องหานั้นได้

5. ในกรณีที่พนักงานอัยการพิจารณาตั้งฟ้อง กระบวนพิจารณาก็จะไปสู่ศาลชั้นต้น คือ พนักงานอัยการจะยื่นฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งในกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องนี้จะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ (มาตรา 162 (2)) แต่ถ้ากรณีผู้เสียหายหรือราษฎรฟ้องกันเองต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกกรณี (มาตรา 162 (1))

6. ศาล เมื่อได้มีการยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว คดีก็จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลต่อไป ถึงแม้ว่าจะได้ฟ้องคดีต่อศาลแล้วก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 33 บัญญัติว่า "ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด"